

Het bezoeken van musea is een van de populairste activiteiten tijdens vakanties of reizen. Dat levert af en toe behoorlijk bijzondere inzichten over een land op, zo weet Oost-Europa-kenner Jelle Brandt Corstius als geen ander. Hij vertelt TOON over zijn soms hilarische ervaringen met musea in de voormalige Sovjet-Unie.

CM Hoe is het met de moderne kunst gesteld in de musea van Oost-Europa?

JBC ‘Het museum voor moderne kunst in Tirana illustreert op briljante wijze de smaakverschillen tussen Nederland en Albanië. En van het feit dat je de westerse esthetiek niet kunt opdringen aan een ander land. Toen ik naar Albanië reisde, had ik gelezen dat in Tirana een collectie kunst zou hangen, die Jan Dibbets in de jaren negentig bij elkaar had gesprokkeld als een soort beschavingsoffensief. Christo, Hirst, Appel... grote namen. Eenmaal in het museum aangekomen, ontdekte ik dat die werken intussen alweer jaren in het magazijn lagen opgeborgen. Het bleek dat de Albanese bezoekers er niks aan vonden, die kijken veel liever naar jongens op tractors, naar Sovjet-realisme. Ik vond het heel geestig dat kunst die wij enorm bijzonder vinden, daar bij gebrek aan belangstelling van de muur was gehaald.’

CM Het heeft ook wel iets moois dat ze daar dus blijkbaar hun eigen identiteit houden...

JBC ‘Ja, maar wat me toch tegenvalt is hoe weinig nieuwe dingen er uit die hoek komen, die voor ons interessant zijn. Ik zou

geen enkele Russische kunstenaar van na 1990 kunnen noemen die ik echt inspirerend vind, zelfs geen schrijver.’

CM Komt dat niet vooral door censuur?

JBC ‘Het is daar echt geen Noord-Korea hoor. Het komt eerder doordat de opleidingen enorm klassiek zijn. Als je bijvoorbeeld naar een eindexamenexpositie gaat van de Hoge School van de Kunsten in Moskou, zijn de kunstwerken technisch gezien allemaal ontzettend knap uitgevoerd, maar het stijgt inhoudelijk niet uit boven het niveau ‘jongen op tractor’. Het is allemaal heel braaf, heel netjes. Dat heeft er natuurlijk mee te maken dat je voor kunst een unieke geest nodig hebt en als er iets wordt uit geramd in Rusland is het wel dát. Het begint al bij het onderwijs. Ze zijn allemaal ontzettend goed in feitenkennis en rijtjes, veel beter dan wij, maar iets analyseren of ergens een mening over formuleren – wat in Nederland misschien weer te ver is doorgeschoten – dat is daar gewoon afwezig.’

CM En als je een mening laat horen, zoals Pussy Riot, wordt je in de gevangenis gegooid...

JBC ‘Dat is te kort door de bocht. Nog-

maals: Rusland is geen Noord-Korea. Het probleem is vooral dat Rusland gewoon een stuk conservatiever is dan wij denken. Het is misschien te vergelijken met het Nederland van de jaren vijftig. Er zal daar helemaal niemand sympathie hebben voor Pussy Riot, op een paar mensen ergens in Moskou na misschien. Het is trouwens wél interessant wat Pussy Riot allemaal doet. Ze zijn bijvoorbeeld ooit als een soort flashmob de liefde gaan bedrijven in een museum voor biologie, midden tussen de anatomische modellen. Dat vond ik wel grappig. Maar daar zijn ze niet voor opgepakt. Dat gebeurde pas toen ze gingen zingen en springen rond het altaar van een van de heiligste kerken van het land. Rusland is namelijk niet alleen heel conservatief, het is ook heel gelovig. Sla een krant open en je leest altijd wel over een demonstratie van Russisch-Orthodoxen ergens tegen een tentoonstelling die in onze blik best braaf is. Een schilderij van Poetin en Obama die elkaar zoenen, daar kijken wij niet van op, maar dáár is zoiets nog steeds heel controversieel en gedurfd.'

CM Dus ook in Rusland zien ze liefst jongens op tractors...

JBC 'Het zijn in elk geval de klassieke musea die de Russen het meest aanspreken, zoals de Hermitage, de Tretjakovgalerij en het Russisch Museum. Waar ze ook van houden is huizen van schrijvers die zijn gestorven en waar vervolgens alles precies is gelaten zoals het was. Zo kun je net buiten Moskou naar de datsja van Tsjechov, waar je ziet hoe hij heeft geleefd. Met aparte slaapkamers voor hem en zijn vrouw bijvoorbeeld. Zeer de moeite waard om te bezoeken trouwens.'

CM Even terug naar moderne kunst: bij een socialistisch schilderij kun je toch niet een esthetische ervaring hebben zoals bij Rothko of De Kooning. Beleven ze kunst daar echt anders?

JBC 'Ik denk – nu probeer ik om in het hoofd van een Rus of een Albanees te kruipen – dat het hen niet gaat om de schoonheid van een schilderij, maar om wat het representeert. Namelijk dat hun land in tien jaar tijd van de kruiwagen naar de atoombomging. Ten koste van twintig miljoen doden

of zo, maar dan heb je ook wat. Die enorme vooruitgang, daar zijn ze trots op. En dan is er natuurlijk ook de hang naar nostalgie en naar het stabiele leven van de Sovjettijd, tevens de reden waarom Poetin zo populair is. Ik denk dat zulk soort sentimenten de museumbezoekers daar raken, eerder dan dat ze overmand worden door gevoelens van schoonheid. Kijk, waarom staat er daar ook in elk museum zo'n vrouw die precies opdreunt wat je moet vinden van wat je ziet? Omdat het helemaal niet de bedoeling is dat je tot nieuwe inzichten komt. Het is de bedoeling dat je geest wordt geconformeerd aan wat al bekend is, dus kunst heeft een totaal andere functie daar. Dat zal naar mijn idee ook niet snel veranderen.'

Jelle Brandt Corstius, Van Moskou tot Moermansk, Dzerzhinsk - Vervuilde stad

CM De esthetiek van de openbare ruimte is zo mogelijk nog geestdodender...

JBC ‘De eenvormige architectuur doet inderdaad echt iets met je. Er is een Sovjet-film die nog elk jaar wordt vertoond op oudejaarsavond: De ironie van het lot. Elke Rus kent die uit zijn hoofd. De film gaat over een man die op oudejaarsavond dronken wordt in de sauna in Moskou en in een vliegtuig naar Sint-Petersburg belandt. Daar aangekomen zegt hij tegen de chauffeur: ‘breng me naar nummer 783 op de 2e Arbeidersstraat’ – ik noem maar even wat. Natuurlijk is die straat daar ook en er staat precies zo’n flat als waarin de man woont in Moskou. Niet vreemd, want in de Sovjettijd

is het hele land volgezet met maar vijf typen flats. De man gaat naar binnen, er ligt daar een vrouw... enfin, dan volgt nog een geinige verhaallijn. Maar die film is natuurlijk een fraaie kritiek op een maatschappij waar alles uniform is, waar helemaal geen smaken zijn en wat voor invloed dat heeft op je geest. Dat had ik van te voren echt onderschat, want ik zat zelf ook gewoon in zo’n buitenwijk toen ik in Moskou woonde. Behoorlijk heftig hoor, dat voelde ik echt. Dat je er als individu niet toe doet, dat je een soort ongedierte bent. Zo is de hele infrastructuur ook opgebouwd. Als voetganger moet je bijvoorbeeld altijd onder een weg door, zomaar ergens oversteken kan absoluut niet. Soms is de dichtstbijzijnde tunnel wel

vijf minuten lopen. Bij loketten moet je bukken om te praten door een gleuf tegen iemand die verstopt zit achter luxaflex... alles laat je voelen dat je als individu niets waard bent. Zo is Rusland ingericht en daar is weinig in veranderd. De Oekraïne is een heel vergelijkbaar land, maar daar wordt nu toch geprobeerd om Sovjet-flats een ander kleurtje te geven bijvoorbeeld. Ik heb daar ook een fantastische wegversperring gezien aan het front, met van die enorme betonnen pylonen, die ze hadden beschilderd. Dat zie je in Rusland niet, dat ze er nog iets van proberen te maken, het idee dat je zelf invloed kunt hebben op je omgeving... Zonde, want dat is natuurlijk óók de waarde van kunst, dat je daarmee je leefomgeving mooier of leefbaarder kunt maken.'

CM Vandaar dat de mensen op straat vaak zo nors kijken...

JBC 'Klopt, maar er is in Oost-Europa een gigantisch onderscheid tussen de openbare ruimte en de privé-ruimte. Zodra je bij Russen thuis bent, zijn het compleet andere mensen. Dan kun je ze eerder vergelijken met Italianen. Dan hebben ze passie en vriendschappen betekenen daar ook nog echt iets. Je hebt de avond van je leven als je bij iemand thuis wordt uitgenodigd.'

CM De mens heeft een intrinsieke behoefte aan vrijheid en wil zichzelf kunnen uitdrukken, maar zelfs nu het kan, doen kunstenaars dat dus toch nauwelijks in Rusland?

JBC 'Je zou inderdaad verwachten dat vanaf het moment dat er meer vrijheid kwam, de creativiteit was losgebarsten. Dat hoopte ik ook, maar nee. Nu is vrijheid wel meer dan kunst. Wat ik in Nederland bijvoorbeeld heel verstikkend vind, en waar Russen dan weer compleet vrij in zijn, is dat ze in het weekend het bos in kunnen, wat hout hakken, een vuurtje maken en worstjes erboven bakken. Dat gaat hier helemaal niet. Elke vierkante meter heeft bij ons een bestemmingsplan. Eigenlijk is Nederland een absurd land. Er is gewoon géén ruimte waar je gewoon je gang kunt gaan. Elke Rus daarentegen, arm of rijk, heeft nog steeds een datsja waar hij even kan ontsnappen

uit de dagelijkse grauwheid. Dus zeker: iedereen heeft behoefte aan vrijheid en aan een manier om zichzelf te uiten, maar dat kan ook anders dan in de kunsten.'

CM Wat is het meest absurde museum dat je hebt gezien?

JBC 'Hoog op mijn lijstje staat een voor-malige KGB-gevangenis in Letland, waar een toeristische attractie van is gemaakt. Je betaalt daar om te ervaren hoe het was om als politiek gevangene behandeld te worden. Het gaat er echt hard aan toe. Er wordt tegen je geschreeuwd, je wordt verhoord, je wordt bestempeld als vijand van het volk en moet tijd doorbrengen in een isoleercel. Bij mij was het argument om me op te sluiten dat mijn schoenen niet gepoetst waren, terwijl ik gympen droeg nota bene. Nu was ik er buiten het seizoen en ze hadden speciaal voor mij het museum opengegooid omdat ik een reportage kwam maken. Maar toen ik eenmaal in die cel zat en door het gaatje in de deur keek, zag ik de museumbeheerder verdwijnen. Ik zat echt opgesloten in een ijskoude cel zonder bed en met druppelend water. Vervolgens kwam die man pas om zeven uur de volgende ochtend terug. Hij was gewoon thuis gaan slapen. Mij was van te voren niet verteld dat ik de hele nacht daar zou zitten. Nou ja, ik had gevraagd om de normale experience, dus kennelijk was dit de real deal.'

CM Ze zijn in elk geval niet zo star dat ze zich alleen maar aan hun kantooruren houden...

JBC 'Dat is ook mijn tip als je in Oost-Europa reist: als je ergens in wilt, vraag het gewoon. Ik stond ooit met vrienden om twee uur 's nachts – met wat biertjes op weliswaar – bij het Joeri Gagarinmuseum in Moskou. Echt een fantastisch museum. Hoewel het midden in de nacht was, dacht ik: ik kloep even aan. De nachtwaker deed open en ik zei dat we studenten sterrenkunde waren, ik verzon maar wat. Hij antwoordde 'O leuk' en belde naar boven, naar de directrice. Ze kwam naar beneden in haar nachtjapon met de sleutels en liet ons het museum in!'

CM Als Russen hier in een museum komen, ervaren ze dan een cultuurshock?

JBC ‘Niet zo lang geleden hebben ze in een museum in Rome een aantal beelden bedekt omdat de Iraanse ayatollah kwam kijken. Rusland gaat meer richting Iran dan richting Nederland, dus Russen hebben met heel veel moderne kunst hier moeite. Ze begrijpen dat gewoon niet en ze storen zich eraan. Het Rijksmuseum en de Hermitage vinden ze allemaal fantastisch, maar ik ken Russen in Nederland die echt liever niet naar het Stedelijk gaan.’

CM Hoe bijzonder is het eigenlijk dat Nederland een dependance van de Hermitage heeft?

JBC ‘De voormalige directeur Ernst W. Veen heeft dat fantastisch geregeld. Heel snel en zonder steun van de overheid. En dan nu ook weer zo’n tentoonstelling

rond de Spaanse Meesters, die normaal echt in de Hermitage zelf hangen en niet uit het depot komen of zo. Ik vroeg aan de huidige directrice hoe ze dat nu weer voor elkaar hadden gekregen. Toen vertelde ze mij dat het was gelukt dankzij de vriendschapsband met de directeur in Sint-Petersburg. Zoals ik net zei: vriendschap is daar heel waardevol en maakt veel mogelijk. Het motto van Rusland zou kunnen luiden: niets is vanzelfsprekend maar niets is ook onmogelijk. Ik vind dat een heel mooie combinatie van dingen. Dus ga een fles wodka drinken in Tirana en jullie kunt misschien straks die Hirst in Haarlem ophangen.’

Jelle Brandt Corstius (1978) is schrijver, correspondent en programmamaker. Hij schreef de boeken Rusland voor gevorderden, Kleine landjes en Universele reisgids voor moeilijke landen. Deze maand verscheen As in tas bij Das Mag Uitgevers (dasmag.nl)

Leestip: As in tas
As in tas is een meeslepend en persoonlijk reisverslag van Jelle Brandt Corstius. Nadat zijn vader Hugo Brandt Corstius overleed in 2014 – ‘een wonderlijke man die veel begreep van dingen waar de meeste mensen niets van begrepen (palindromen), maar weer heel weinig van de meest normale dingen (kinderen)’ – besloot Jelle toch hun jaarlijkse fietstocht te ondernemen. Hij stopte de urn met een deel van de as van zijn vader in de fietstas en zette koers richting de Middellandse Zee.
Verkrijgbaar voor €14,95 via shop.dasmag.nl